

Négy beszélgetés Anton Pavlovics Csehovval (IV.)

Minden asztali beszélgetés elcsendesedik a végén. Észrevesszük és elfogadjuk, hogy bontják az asztalt. Nem mintha nem tudnánk ezt előre — mindannyian célozgatunk rá, mórivalunk vele, ki-ki a maga módján. Mint a fekete kandúrral, akiről Kipling óta illendő tudni, hogy *mindig egyedül jár*. Mindenki számára személyre szólóan egyedül. Fölbukkan, eltűnik, átsuhan a masszív és megfoghatatlan jelenlétebe. A halálnál nincs hűségesebb szerető, s egy egész életet töltünk el azzal, hogy háritjuk, s kisiklunk a törleszkedése elől; vagy éppenséggel kokettálunk a hangulat-csalátkeivel. Ha nem Csehovval beszélgetnénk, tán nem jutna eszünkbe ilyen gordonkázó hanglejtéssel szóba hozni a halált; hanem jó okkal egészen másképp. De most róla van szó, az ő emberi felhangjairól. Nála a halál akkor is *dúdol*, ha reccsenve és hörögve következik be. Az elmúlás alkatrésze Csehovnál, az élet egyéb alkatrészei mellett. Innét a megkülönböztetett ragyogás és törekenység rajta — és a teremtett figuráin. A kandúrral többnyire így enyeleg: „Az orvosok megállapították, hogy a tüdőcsúcsomban van egy folyamat s rám parancsoltak, hogy változtassak az életmódomon. Az elsőt még megértem, de a második érthetetlen s szinte lehetetlen. Előírták, hogy falun éljek, de hát falun éppolyan nehéz megóvni magát az embernek a gondoktól meg bajoktól, mint a pokolban a tűztől. De azért majd igyekszem... Beszüntetem az orvosi gyakorlatot a faluban. Számomra ez megkönnyebbülést, de nagy nélkülözést is jelent. Lemondok valamennyi járási tisztiségről, háziköntöst öltök, sütkérezem a napon és sokat eszem. Rám parancsoltak, hogy naponta hatszor étkezzem s felháborodva állapították meg, hogy roppant keveset eszem. Megtiltották a sok beszédet, az úszást stb. A tudómön kívül egyéb szerveimet egészségesnek találták. Nekem úgy rémlett eddig, hogy csak annyit ittam, amennyi nem ártott; most a vizsgálatnál kiderült, hogy kevesebbet, mint amennyihez jogom lett volna. Ejnye, de kár! Kevés vért köpök. Azután az este után, hogy Tolsztoj itt volt nálam (hosszú ideig beszélgettünk) reggel négy órakeresztéig erős vérömlést kaptam. Különböben sokan járnak hozzám, virágot, cukorkát, ennivalót hoznak. Egyszóval: boldogság.” De ha kell, *beérett* boldogságát hajlandó megfogalmazni másfajta szókimondással is: „Általában egészséges vagyok, betegségem csak részleges. Így például a köhögés, a rendellenes szívverés, no meg az aranyér... Lehet, hogy a dohányzás abbahagyása miatt nem hat meg többé a tolsztoji erkölcs, s lelkem mélyén ellenszenvvel viseltetek velem szemben, ami természetesen nem igazságos. Bennem paraszti vér csörgedez, engem nem lehet ámulatba ejteni paraszti erényekkel. Gyermekkorom óta hiszek a haladásban... Szerettem az okos embereket, a mozgékonyt, az udvariasságot, a szellemeséget, de azzal szemben, hogy az emberek tyúkszemüket vakargatták s kapcájuk fojtó szagot árasztott, éppoly közömbös maradtam, mint azzal szemben, hogy az úri kisasszonyok reggelente papírra csavart hajjal járnak-kelnek... A józan ész és igazságosság azt sugallja, hogy a villamosságban és gőzben több szeretet van az emberek iránt, mint a szűzi életmódban, s hogy tartózkodunk a húsevéstől. A háború gonosz és a bíróság is gonosz, de ebből nem következik, hogy háncsbocskorban kell járnom s ott aludjak a kemencepadkán a béresemmel meg a feleségével stb... Elegendem van mindenféle okoskodásból s a Max Nordau-féle szétolókat undorral olvasom. A lázas betegek nem kívánják az ételt, de valamit mégis kívánnak s ezt a határozatlan óhajukat így fejezik ki: 'valami savanyút'. Én is éppen így szeretnék valami savanyút.” Bár miközben ezen füstölög — az orvos, a test és lélek orvosának kötelességérzete sem lanyhul benne egy pillanatra sem. A szintén betegeskedő Bunyint például így injekciózza a távolból: „Üdvözlje a kedves, meleg napfényt, a nyugodt tengert, élje világát, vigasztalódjék, ne

gondoljon a betegségekre s írjon gyakrabban a barátainak... Mi jókat eszik Nizzában? Sörög Colbert módra ott nem kapható, a harcsa pedig nehéz magának, a pirogok zsírosak; baromfiból a csirkén kívül nehéz mást ajánlani, hacsak nem galambot... Nos, ne felejtse el a maga komor, északi honfitársait, akiket kínoz a rossz emésztés, a rosszkedv. Csokolom és ölelem. Az ön A. Csehovja. Ma sózott hús és pulyka van nálunk ebédre." Moszkvában aggodó feleségét pedig így szedi ráncba a jaltai betegágyból: „Hagyj fel a kesergéssel, hagyj fel! Nevezz! Nekem megengedhető a kesergés, mert sivatagban lakom, dolog nélkül, nem látok embereket, nincs az a hét, hogy ne lennék beteg, de te? a te életed mégiscsak teljes, akárhogy vesszük is." Vagy éppenséggel olyan tantörténettel szolgál, mely vigasztalhatja ugyan az aggodó asszonyt, bár egy kissé többértelműen... „Jóságos feleségem, nem bízol bennem, mint orvosban, mégis meg kell mondanom, hogy Korszakov hajlamos a pesszimizmusra... Volt egy kislány betegem, két-három hónapja gyógyítottam már, mikor meghívtam Korszakovot konziliumra, ő a kislányról lemondott, aki viszont ma is él és régen férjhez ment. A hátgerinctuberkulózis pedig még messze van az agyvelő- és gerincvelő-sorvadástól." S közben újra és újra kipillant a betegágyból a haza tágasabb horizontjára is: „Szép az isten világa. Csak egy nem szép benne: mi magunk. Mily kevés igazságosság és békesség van bennünk, mily ostobán fogjuk fel a hazafiasságot! A részeges, zuhlott férj is szereti a feleségét, gyermekeit, de mi haszna az ilyen szeretetnek? Mi is szeretjük a nagy hazánkat, de miben nyilvánul meg ez a nagy szeretet? Tudás helyett pimaszság és mértéktelen beképzeltség, munka helyett lustaság és disznóság, nincs igazságosság, a becsületről alkotott fogalom nem megy tovább az 'egyenruha becsületénél', annál az egyenruháénál, mely nálunk mint megszokott látvány ékesíti a vádlottak padját. Dolgozni kell. Minden egyébbe a pokolba. S ami a fő, igazságosnak kell lenni, a többi mind magától jön."

Még nincs harminc éves, mikor egy jóbarátját a bizalmas együttlétnek ilyen őszies álmodozásával kecsegteti lelkesen: „Látott ön valaha hosszú országotat? Ide — ide kellene nekünk együtt elmenni! A kereszték még megvannak, de az út már nem olyan széles; szomszédságában megépítették a vaspályát s az utat jóformán már senki sem használja. Szép lassacskán benövi a fű, tíz év múlva teljesen eltűnik, vagy óriásból közönséges dűlőúttá silányul. Jó lenne magunkkal vinni Scseglovot is. Egészen besavanyodott és irodalmi jövőjét kormos üvegen keresztül nézi. Jót tenne neki a friss levegő, meg az, hogy új embereket lásson." Ha hozzávesszük, hogy mindezt akkor írja, mikor épp felépül egy súlyos hashártyagyulladásból, és kinszenvedésekkel teli éjjelt tölt Mojszej Mojszejevics vendégfogadójában, ahol a zsidó egész éjjelen át mustártapaszt és borogatásokat rakott rá — ha ezt is mögéje látjuk az ő „hosszú országútjának”, talán nem hamis tükörben pillantjuk meg időtlen alakját. Erre az országútra invitál bennünket is, az olvasóit. Nyoma sincs annak, hogy benőtte volna a fű; hiába építettek melléje vaspályát. És a kereszték is mind megvannak mellette épségben. Nem lenne stílusos, ha elbúcsúznánk tőle a beszélgetés végén. Egyszerűbb a dolog: mi maradunk egy kicsit még, és nélkülözzük őt, míg újra kézbe nem vesszük.